

Colloquium 1(45)/2022
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/03coll2022>

DWIE DEKADY MORSKIEJ SŁUŻBY IKSA

Two decades of Iks' naval service

Grzegorz Ciechanowski
Uniwersytet Szczeciński
Wydział Nauk Społecznych
e-mail: grzegorz.ciechanowski@usz.edu.pl
ORCID 0000-0001-9758-947X

Streszczenie

Artykuł stanowi analizę dwudziestoletniej służby ORP Kontradmiral Xawery Czernicki, jednego z najbardziej aktywnie i efektywnie wykorzystywanego okrętu Marynarki Wojennej RP. „Czernicki” podniósł banderę wojenną 1 września 2001 roku i przez kolejne dwa lata uczestniczył w operacjach Enduring Freedom oraz Iraqi Freedom, w składzie koalicyjnych sił morskich w rejonie Zatoki Perskiej. Pod flagą NATO po raz pierwszy wystąpił w 2010 roku, kiedy został jednostką dowodzenia Stałego Zespołu Sił Obrony Przeciwminowej Grupa 1 – SNMCMG1. W tej roli wystąpił po raz kolejny w 2013 roku, a cztery lata później został pierwszą polską jednostką skierowaną do służby w Stałym Zespole Sił Obrony Przeciwminowej NATO Grupa 2 – SNMCMG2, operując na Morzu Śródziemnym i Morzu Czarnym. Autor poddał analizie przyczyny tak intensywnie pełnionej służby pod natowską flagą i białą-czerwoną banderą oraz aktywność w społecznym wymiarze popularyzowania dokonań polskiej Marynarki Wojennej.

Słowa kluczowe: operacje pokojowe, NATO, Marynarka Wojenna RP, ORP Kontradmiral Xawery Czernicki.

Abstract

The article is an analysis of the twenty years of service of the vessel ORP Kontradmiral Xawery Czernicki, one of the most active and effectively used ships of the Polish Navy. Czernicki raised the Naval ensign on September 1, 2001 and in the next two years participated in the Enduring Freedom and Iraqi Freedom operations, as part of the coalition naval forces in the Persian Gulf region. It first appeared under the NATO flag in 2010, when it became the command unit of the Standing NATO Mine Countermeasures Group 1 – SNMCMG1. It performed this role again in 2013, and four years later, became the first Polish vessel assigned to serve in the NATO SNMCMG2, operating in the Mediterranean and the Black Sea. The author analyzed the reasons for such intensive service and the activity in the social dimension of popularizing the achievements of the Polish Navy.

Keywords: peacekeeping operations, NATO, Polish Navy.

Wprowadzenie

ORP Kontradmiral Xawery Czernicki powstał niejako z przypadku, kiedy Marynarka Wojenna przyjęła od Stoczni Północnej kadłub pełnomorskiej jednostki demagnetyzacyjnej przeznaczonej dla innego kontrahenta. Przez wiele lat nie było chętnych na jego nabycie, stąd nie bez desperacji zdecydowano się na przekazanie go Marynarce Wojennej RP pod warunkiem wyłączności na przygotowania konstrukcji do potrzeb zgłoszonych przez nowego użytkownika, który zdecydował, że nowy okręt ma być jednostką wsparcia logistycznego. To wymagało, czego początkowo nie zakładano, przeprowadzenia daleko idących prac modernizacyjnych, ale ta zmiana dawała szerokie możliwości operacyjnego zastosowania nowego okrętu, który już jako ORP Kontradmiral Xawery Czernicki, niemalże z marszu, latem 2002 roku skierowano w rejon Zatoki Perskiej, gdzie wszedł w skład floty sił koalicyjnych uczestniczących w operacjach Enduring Freedom oraz Iraqi Freedom.

W okresie 2008–2009 „Czernicki” przeszedł kolejną zmianę przeznaczenia, stając się okrętem dowodzenia i wsparcia sił obrony przeciwminowej, przy zachowaniu dotychczasowej wielofunkcyjności. To przeobrażenie dało możliwość podjęcia morskiej służby w składzie zespołów natowskich sił wielonarodowych, gdzie okręt występował w ciągu ostatniej dekady trzykrotnie, kolejno w 2010, 2013 i 2017 roku w tej właśnie roli. W przeprowadzonej analizie kierunków, rodzaju i sposobu wykonywanych zadań nie można było pominąć bardzo ważnej, społecznej roli, jaką „Czernicki” pełni w kraju i za granicą. W czasie przygotowania artykułu autor przeprowadził kwerendę dwutomowej kroniki oraz materiałów zamieszczonych w publikacjach zwartych, artykułach, w tym prezentowanych na oficjalnych stronach internetowych.

Nietypowe narodziny okrętu

Wejście do służby okrętu wsparcia logistycznego ORP Kontradmiral Xawery Czernicki (numer burtowy 511) miało nietypowy przebieg. Pod koniec lat 70. XX wieku w biurze konstrukcyjnym Stoczni Północnej w Gdańsku, we współpracy z radzieckimi inżynierami, zaprojektowano okręty projektu 130 (w kodzie NATO *Bereza*), po czym zbudowano 18 pełnomorskich jednostek demagnetyzacyjnych. W latach 1984–1991 sprzedano 17 z nich do ZSRR, a jedną do Bułgarii (Krzewiński 2002, s. 21). Ostatni kadłub tej serii, wyposażony już w 90%, wodowany 14 czerwca 1991 roku, nie został odebrany przez rosyjską marynarkę, która przeżywała problemy finansowe po upadku ZSRR. W rezultacie nieukończony okręt pozostał w gdańskiej stoczni jako dość kłopotliwa ruchomość zajęta na poczet uregulowania zadłużenia. Przez kolejne lata próbowano go sprzedać, ostatecznie rdzewiejący obiekt przekazano nieodpłatnie Marynarce Wojennej RP (MW RP), pod warunkiem, że to Stocznia Północna dokona przebudowy jednostki. Zapadła wówczas decyzja o przekształceniu nieukończonej stacji demagnetyzacyjnej w okręt wsparcia logistycznego (Krzewiński 2002, s. 22–23).

Początkowo zakładano wprowadzenie niewielkich przeróbek. Konieczne okazało się jednak przystosowanie kadłuba do roli jednostki logistycznej, co pociągnęło za sobą konieczność całkowitej przebudowy konstrukcji. Prace nad opracowaniem nowego projektu okrętu wsparcia logistycznego prowadziło Biuro Konstrukcyjne Stoczni Północnej S.A., Zakład Projektowania Statków Centrum Techniki Okrętowej, oraz Biuro Konstrukcyjne Stoczni Remontowej S.A. (Bursztyński i in., 2018, s. 686).

Wśród rozległego zakresu przeróbek, prowadzonych w doku pływającym Stoczni Remontowej, wymienić należy: usunięcie 600 ton aparatury pływającej stacji demagnetyzacyjnej i innego wyposażenia; nowy układ pomieszczeń; zmianę kształtu nadbudówki; zwiększenie pojemności zbiorników paliwa i wody słodkiej oraz przystosowanie okrętu do transportu wojska. W dziobie okrętu zamontowano gruszkę ze zbiornikami balastowymi, co poprawiło właściwości morskie jednostki i zwiększyło prędkość okrętu o jeden węzeł. Nadbudówkę w części rufowej przycięto do poziomu pokładu głównego, który przystosowano do przewozu kontenerów. Tu przygotowano też lądowisko dla śmigłowca o wymiarach 20 × 12 m (Bursztyński, Kowalski, 2002, s. 14; Krzewiński 2002, s. 22).

Zasadniczym zadaniem okrętu był transport wojska i techniki wojskowej w relacji port – port a także wsparcie logistyczne okrętowych zespołów uderzeniowych operujących w znacznym oddaleniu od baz brzegowych. Wyposażenie jednostki umożliwiało też ewakuację personelu i techniki wojskowej z rejonów objętych konfliktem, ewakuację ludności, prowadzenie kontroli jednostek nawodnych a także pełnienie dozorów i obserwację akwenów morskich (Bursztyński i in., 2018, s. 686–687).

Jednostkę po dokonanej przebudowie wodowano 16 listopada 2000 roku, a banderę wojenną RP podniesiono 1 września 2001 roku. Tego dnia okrętowi nadano imię „Konradmirał Xawery Czernicki” dla uczczenia pamięci zastępcy szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej II RP, zamordowanego w 1940 roku w Katyniu. Matką chrestną została Ewa Czernicka, lekarz medycyny, bratanica sławnego patrona. Długa nazwa okrętu była zapewne powodem, że w przestrzeni publicznej podawana jest zazwyczaj forma skrócona „Konradmirał X. Czernicki”. Taki też napis widnieje na burcie okrętu z umieszczoną pośrodku literą „X”, nader rzadko używaną w języku polskim, stąd szybko marynarze nazwali okręt „Iksem”. Uroczystość podniesienia bandery wojennej odbyła się w obecności prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego, on też napisał w kronice okrętu: „Załodze okrętu Konradmirał Xawery Czernicki w dniu pierwszego podniesienia bandery z życzeniami zaszczytnej służby w obronie morskich granic Rzeczypospolitej Polskiej” (*Kronika okrętu*, t. 1, s. 4). Te życzenia w pełni się ziściły.

„Czernicki” dowodzony przez kpt. mar. Grzegorza Okuljara, wszedł w skład 2. Dywizjonu Okrętów Transportowo-Minowych 8. Flotyli Obrony Wybrzeża (FOW) w Świnoujściu. Nazajutrz po podniesieniu bandery okręt powrócił jeszcze na dwa miesiące do Gdańskiej Stoczni Północnej oraz Stoczni Marynarki Wojennej w Gdyni

w celu dokończenia wyposażania. Komisja odbiorcza MW przejęła okręt od Stoczni Północnej do eksploatacji 6 listopada 2001 roku (*Kronika okrętu*, t. 1, s. 9).

Okręt wsparcia logistycznego

Cofając się nieco w czasie, kilka dni po uroczystościach podniesienia bandery na burcie „Czernickiego” w Świnoujściu, doszło do wydarzenia, które w zasadniczy sposób wpłynęło na stan światowego bezpieczeństwa. Terrorysty 11 września 2001 roku dokonali ataku na wieże World Trade Center oraz siedzibę Pentagonu. Przeprowadzili uderzenia w konkretne, rozpoznawalne w świecie obiekty, ale przede wszystkim zadali dotkliwy cios prestiżowi państwa, które od dekady grało rolę światowego supermocarstwa, po upadku ZSRR i zakończeniu zimnej wojny. Prezydent USA George W. Bush dziewięć dni później w przemówieniu w Kongresie zapowiedział, w ramach walki z terroryzmem, możliwość wykonania ataku prewencyjnego w wybranym momencie na dowolne państwo, choć od samego początku chodziło m.in. o Afganistan oraz Irak.

Siły koalicyjne, utworzone przez Stany Zjednoczone, rozpoczęły 7 października 2001 roku operację Enduring Freedom w Afganistanie, skąd Al-Kaida kierowała przygotowaniem i przeprowadzeniem zamachów na USA. Do sił koalicyjnych dołączyła też Polska, wysyłając w rejon Zatoki Perskiej m.in. okręt ORP Kontradmiral Xawery Czernicki. To siły morskie, głównie amerykańskie, jako pierwsze przystąpiły do tej operacji. Tworzyły je zespoły lotniskowców wraz z okrętami osłony. W początkowym okresie działań w rejonie Zatoki Perskiej wzięło udział 140–160 jednostek pływających różnych typów, mających na swoich pokładach około 360 samolotów (Lasoń, 2010, s. 158). Pomimo faktu, że Afganistan nie ma dostępu do morza, znaczną część działań logistycznych oraz zdolności projekcji siły koalicji, realizowały siły nawodne na Morzu Arabskim i Oceanie Indyjskim. Przygotowując „Czernickiego” do udziału w operacji wyposażono go m.in. w dodatkowy sprzęt łączności i urządzenia klimatyzacyjne. Jednostkę zaopatrzoneo też w środki bojowe i materiałowe oraz części zapasowe.

Obsadę okrętu, który 10 lipca 2002 roku wyruszył z portu wojennego Świnoujście, stanowiła etatowa, ponad 40-osobowa załoga jednostki, dodatkowo zaokrętowano sześciu członków Sekcji Działań Specjalnych MW „Formoza”, lekarza okrętowego, kapelana i oficera Wojskowych Służb Informacyjnych. Wyznaczono też trzech oficerów łącznikowych WP, którzy mieli koordynować działania okrętu podczas misji. Weszli oni w skład Friendly Forces Coordination Center, znajdującego się w Bahrajnie. Szef tego zespołu był jednocześnie dowódcą Polskiego Kontyngentu Wojskowego (PKW) (Czajkowski, 2004, s. 156).

W okresie 10–31 lipca 2002 roku „Czernicki” przemieścił się do rejonu działań bojowych. Warto odnotować, że nowo wprowadzony do służby okręt wykonał to zadanie bezpośrednio po zakończeniu prób stoczniowych, bezawaryjnie pokonując trasę na

dystansie około 7,5 tys. Mm (Krzyżelewski, 2003, s. 94). Po wyjściu z Kanału Sueskiego 31 lipca 2002 roku okręt został operacyjnie podporządkowany dowódcy V Floty US Navy. Przez cały okres działań w Zatoce Perskiej pełnił służbę w stałych cyklach: 14 dób spędzał na morzu i 5 dób w porcie. Portami, gdzie „Czernicki” odtwarzał gotowość operacyjną, były: Jebel Ali (Zjednoczone Emiraty Arabskie), Mina Salman (Bahrajn) oraz Ras Al-Qualayah (Arabia Saudyjska). W okresie 10 lipca 2002 roku do 25 października 2003 roku w afgańskiej operacji Enduring Freedom załoga okrętu wykonywała różnorodne zadania, wśród nich najważniejsze to transport sprzętu technicznego oraz podawanie paliwa i wody słodkiej na okręty koalicji. Okręt występował też w roli platformy logistycznej dla zespołów abordażowych koalicji (zwanych z angielska „boardingowymi”). W sumie przez okręt przewinęło się 12 takich grup z US Navy, US Marine Corps oraz Royal Australian Navy.

Po inwazji wojsk koalicji na Irak, 24 stycznia 2003 roku okręt skierowano do działań w operacji Iraqi Freedom i pobyt okrętu w Zatoce Perskiej został przedłużony o kolejne sześć miesięcy. Z kraju 14 stycznia 2003 roku samolotem wojskowym wylądowała druga zmiana załogi okrętu oraz trzech nowi oficerowie łącznikowi. Rotację stanu osobowego przeprowadzono 25 stycznia podczas wykonywania przez jednostkę zadania bojowego, a dowodzenie okrętem na ten czas objął kmdr ppor. Jacek Rogalski. Przekazanie okrętu przebiegło sprawnie i bez zakłóceń, co spotkało się z uznaniem ze strony dowódcy V Floty US Navy. W irackiej operacji okręt uczestniczył do 10 września 2003 roku. W tym czasie dziewięć razy eskortował jednostki płynące z pomocą humanitarną do portu Umm Qassar oraz 56 razy patrolował rejon ujścia rzeki Khawr Abd Allah (KAA) z własną grupą abordażową z „Formozy”. Załoga przeprowadziła też cztery akcje ratownicze, spiesząc z pomocą kutrom rybackim: dwóm irackim, irańskiemu i kuwejckiemu. Jeszcze w trakcie wykonywania zadań w Zatoce Perskiej na kadłubie okrętu marynarze namalowali żółtą sylwetkę wielbłąda-dromadera (*Kronika okrętu*, t. 1, s. 14; Czajkowski, 2004, s. 156; Gos, 2009, s. 10–11).

Koniec służby w Zatoce Perskiej nastąpił 31 lipca 2003 roku, kiedy okręt wyszedł z podporządkowania dowódcy V Floty US Navy, 2 sierpnia opuścił bazę Mina Salman w Bahrajnie, a do portu wojennego Świnoujście dotarł 10 września 2003 roku. Łącznie okręt na morzu znajdował się 334 doby, przebył ponad 27 tys. Mm w operacji afgańskiej i ponad 7 tys. Mm w irackiej, przetransportował łącznie ponad 330 osób i 350 ton ładunku, przeprowadził 36 patroli, najczęściej w trudnych warunkach sztormowych, burz piaskowych i przy wysokiej wilgotności powietrza (*Kronika okrętu*, t. 1, s. 24).

Po ponad 14-miesięcznym pobycie na wodach Zatoki Perskiej, w październiku 2003 roku okręt przekazano do Stoczni Północnej na zaległy remont gwarancyjny. Wykonano wówczas prace modernizacyjne wdrażane m.in. na podstawie doświadczeń zebranych w trakcie bliskowschodniej misji.

W listopadzie 2004 roku szeregowi marynarze „Czernickiego” podpisali kontrakty na pełnienie służby zawodowej, tym samym okręt jako jeden z pierwszych w MW RP dysponował wyłącznie personelem zawodowym. Ten fakt nie pozostał bez wpływu na jakość wykonywanych zadań, czego efektem były m.in. wysokie oceny wystawiane przez przełożonych podczas ćwiczeń. Pierwsze z nich, międzynarodowe ćwiczenie przeciwminowe w ramach Trójkąta Weimarskiego Baltica 2005 przeprowadzono w dniach 4–13 maja 2005 roku w Zatoce Pomorskiej. „Czernicki” współpracował z trzema trałowcami z 12. Dywizjonu Trałowców oraz jednostkami francuskimi i niemieckimi doskonaląc wspólne manewrowanie, udzielanie pomocy uszkodzonej jednostce oraz uzupełnianie zapasów okrętowych na pełnym morzu. Kilka dni później uczestniczył w ćwiczeniu MW RP Pirania 2005 (*Kronika okrętu*, t. 1, s. 31). Działania operacyjne jednostki w okresie 2005–2007 przedstawia tabela nr 1.

Tabela 1. Działania operacyjne ORP „Kontradmiral Xawery Czernicki” w okresie 2005–2007

Działanie	Okres	Uwagi
Baltica 2005	4–13.05.2005	Ćwiczenia przeciwminowe, w ramach Trójkąta Weimarskiego z udziałem francuskich, niemieckich i polskich trałowców.
Pirania 2005	17–19.05.2005	Ćwiczenie Marynarki Wojennej RP.
Eskorta statku Breant	29–31.01.2006	Eskorta statku transportującego zaopatrzenie dla PKW Irak na trasie Szczecin–Świnoujście–Szczecin.
Rejs do Holandii	17–23.03.2006	Rejs nawigacyjno-szkoleniowy: Świnoujście (Św.) – Den Helder–Św.
Passex 2006	23.10.2006	Ćwiczenie z udziałem okrętów zespołu SNMCMG-1.
Rejs do Holandii i Belgii	29.06–13.07.2007	Rejs nawigacyjno-szkoleniowy: Św.–Den Helder–Zeebrugge–Św.
Rejs do Szwecji	06-17.12.2007	Rejs nawigacyjno-szkoleniowy: Św.–Musko–Gdynia–Św. Transport uzbrojenia dla dywizjonu okrętów rakietowych.

Opracowanie własne na podstawie: *Kronika okrętu*, t. 1, s. 25–43.

Na uwagę zasługuje udział okrętu w cyklicznie organizowanych ćwiczeniach Passex przeprowadzonych 23 października 2006 roku. Tego dnia natowski zespół SNMCMG-1, liczący 9 okrętów, w tym polski niszczyciel min ORP Flaming, po pobycie w porcie wojennym w Świnoujściu rozpoczął manewry w zakresie poszukiwania i niszczenia min, ratownictwa morskiego oraz uzupełniania zapasów w morzu (Serafin, 2008, s. 355). Tego dnia załoga „Czernickiego” po raz pierwszy współpracowała z tym elitarnym zespołem. Okres morskiej służby okrętu wsparcia logistycznego zakończył się spektakularnym wydarzeniem, 17 kwietnia 2008 roku jednostka opuściła port macierzysty i przeszła do Stoczni Marynarki Wojennej w Gdyni, gdzie miało nastąpić jej przeobrażenie.

Fot. 1. ORP Konradmiral Xawery Czernicki na wodach Zatoki Perskiej, 2003 rok (Źródło: *Kronika okrętu*, t. 1).

Okręt dowodzenia i wsparcia sił obrony przeciwminowej

W okresie 2008–2009 „Czernicki” w gdyńskiej stoczni MW przeszedł modernizację mającą na celu przystosowanie go do roli okrętu dowodzenia i wsparcia sił obrony przeciwminowej w zespołach narodowych i sojuszniczych, choć zachowano też możliwości zaopatrywania jednostek pływających paliwo, wodę słodką, amunicję, uzbrojenie, sprzęt wojskowy a także do odbioru i utylizacji okrętowych nieczystości, prowadzenia doraźnych napraw uzbrojenia i wyposażenia pokładowego (Bursztyński i in., 2018, s. 687). W ten sposób zachowano wielofunkcyjność okrętu, co znacznie rozszerzało jego możliwości operacyjne.

W wyniku przeprowadzonych prac zmieniła się jego sylwetka, wielu zmian dokonano też we wnętrzu kadłuba, urządzono nowe pomieszczenia, w tym salę operacyjną, w przestronnym przedziale desantu – pomieszczenia marynarskie, grupy specjalnej, klimatyzatora, aparatów przeciwminowych MCM, serwerownię oraz warsztat elektroniczny. Powiększenie kabiny radiooperatorów wymagało wydłużenia pokładu nadbudówki. Na pokładzie sygnałowym dodano kilka anten, m.in. terminal satelitarny SHF. W związku z zagrożeniami asymetrycznymi zamontowano lekkie wyrzutnie pocisków rakietowych oraz trzy podstawy pod wielkokalibrowe karabiny maszynowe 12,7 mm WKM-BM (Gos, Lipiecki, 2017, s. 11). Remont trwał ponad półtora roku i jak zapisano w kronice: „po próbach stoczniowych 10.12.2009 r. okręt odcumował od nabrzeża Stoczni Marynarki Wojennej, by powrócić do macierzystego portu” (*Kronika okrętu*, t. 1, s. 44).

Załoga „Czernickiego” była zmotywowana i gotowa do realizacji nowych zadań, ich jednostka, jako okręt dowodzenia, miała wejść w skład elitarnego natowskiego zespołu. Warto dlatego choć w kilku zdaniach przedstawić genezę tej formacji. Pierwszą z nich pod nazwą

Stały Zespół Sił Morskich na Atlantyku – STANAVFORLANT¹ utworzono w czasie zimnej wojny, w 1968 roku. Pięć lat później powstał zespół przeciwminowy STANAVFORCHAN². W późniejszych latach pojawiły się podobne formacje fregat i niszczycieli.

Po terrorystycznym ataku na WTC i przedefiniowaniu polityki bezpieczeństwa w NATO, w 2002 roku utworzono Siły Odpowiedzi NATO – NRF³, cztery lata później zadania i nazwy opisywanych zespołów zmieniono na Standing NATO Maritime Group (SNMG1 i SNMG2) oraz Standing NATO Mine Counter Measures Group (SNMCM1⁴ i SNMCM2)⁵. Zatem obecnie w Sojuszu Północnoatlantyckim funkcjonują w stałej, rotacyjnej służbie cztery wymienione wielonarodowe zespoły okrętów. Te oznaczone numerem „1” są przypisane do rejonu północnego Atlantyku oraz Morza Północnego, Norweskiego i Bałtyckiego, a te z numerem „2” do Morza Śródziemnego i Czarnego.

Są one autonomiczne, przenoszą silne i różnicowane uzbrojenie, mogą uczestniczyć w operacjach embarga, kontroli żeglugi, wyszukiwania min i rozminowania, eskortowania statków z dostawami humanitarnymi, są w stanie ewakuować zagrożoną ludność. Mogą też pełnić rolę baz dla jednostek sił specjalnych czy piechoty morskiej operującej w głębi lądu. Formacje te nie potrzebują osobnej bazy logistycznej, większość czasu bowiem spędzają na morzu między innymi uczestnicząc w ćwiczeniach z udziałem okrętów państw członkowskich i partnerskich NATO, jak było to w przypadku „Czernickiego” 23 października 2006 roku w manewrach Passex’06. W sytuacji kryzysowej zespoły te mogą być bezzwłocznie kierowane do realizacji zadań praktycznie w dowolnym rejonie globu (Pioch, 2017).

Od 1999 roku na Atlantyku, Morzu Północnym i Bałtyku polskie niszczyciele min: OORP Mewa, Flaming i Czajka uczestniczyły w działaniach natowskiego zespołu przeciwminowego, który w 2006 roku zmienił nazwę na SNMCMG1, a w 2010 roku nasz kraj został zaproszony do przejęcia dowodzenia tym elitarnym zespołem. Marynarka Wojenna RP dysponowała okrętem gotowym do wykonania tych zadań. „Czernicki” pod komendą kpt. mar. Marcina Prętnika, podniósł flagę NATO jako jednostka flagowa zespołu SNMCMG1. W kronice okrętu znajduje się taki oto zapis:

Dla nas jest to historyczna chwila gdyż nigdy wcześniej polski okręt nie miał okazji dowodzić Zespołem Natowskim. Teraz czeka Nas rok ciężkiej pracy, w czasie którego będziemy wykonywać wiele zadań związanych z utrzymaniem bezpieczeństwa żeglugi poprzez poszukiwanie, wykrywanie i niszczenie niebezpiecznych obiektów podwodnych. Będziemy również uczestniczyć w wielu międzynarodowych manewrach i ćwiczeniach. (*Kronika okrętu*, t. 1, s. 53)

¹ STANAVFORLANT (ang. *Standing Naval Force Atlantic*).

² STANAVFORCHAN (ang. *Allied Command Channel*).

³ NRF (ang. *NATO Response Force*).

⁴ SNMCMG1 (ang. *Standing NATO Mine Countermeasures Group 1*).

⁵ Polska trzykrotnie wysyłała w latach 2006, 2008 i 2019 do udziału w SNMG1 fregatę raketową typu OHP ORP Gen. Kazimierz Pułaski.

Treść tych kilku zdań dowodzi, że załoga „Czernickiego” znalazła wagę zadań i odpowiedzialności związanej z rolą, w jakiej miał wystąpić ich okręt. Oficer MW RP kmdr por. Krzysztof Rybak z pokładu ich jednostki miał kierować działaniami zespołu okrętów wystawionych przez państwa o wspaniałych tradycjach morskich. W skład SNMCMG1 w momencie rozpoczęcia działań, oprócz polskiej jednostki, weszły bowiem niszczyciele min z Belgii, Niderlandów, Niemiec i Wielkiej Brytanii. Zespół SNMCMG1 wykonywał zadania na akwenach Północnej Europy oraz na Oceanie Atlantyckim.

Na początku 2011 roku służbę „Czernickiego” przedłużono o kolejne półrocze, tym razem zespołem kierował sztab składający się z oficerów belgijskich i niderlandzkich (Adamusińska, 2011, s. 117). Okręt pozostając jednostką flagową, realizował zadania na Morzu Śródziemnym, uczestniczył też w operacji antyterrorystycznej sojuszu Active Endeavour. W ciągu roku zespół odwiedził 23 porty w 10 państwach, a przez jego skład przewinęło się 11 okrętów z siedmiu państw biorących udział w pięciu operacjach przeciwmimowych, w trakcie których zniszczono 36 różnego rodzaju obiektów o charakterze wybuchowym. Uczestniczyły one w siedmiu ćwiczeniach NATO oraz prowadzonych w ramach PpP (*Kronika okrętu*, 2011). Intensywność działań zespołu najlepiej zobrazuje tabela 2, która obejmuje jego działania w okresie pierwszej, półrocznej tury służby „Czernickiego”.

Tabela 2. Działania zespołu SNMCMG1 w okresie pierwszego półrocza 2011 roku

Port	Pobył	Uwagi
Den Helder, Niderlandy	11–15.02.2011	Zgrywanie zespołu SNMCMG1. 15–25.02: udział zespołu w ćwiczeniu floty niderlandzkiej Beneficial Cooperation.
Kopenhaga, Dania	05.03.2011	Zespół odwiedzili przedstawiciele rządów Danii, Belgii, Niderlandów, Polski, UK. 08–10.03: udział w ćwiczeniu BVT/AVT.
Gdańsk, Westerplatte	13–15.03.2011	Złożenie kwiatów pod Pomnikiem Obrońców Wybrzeża przez załogi okrętów. 15–18.03: udział w ćwiczeniu MW RP Polish Reuter Survey.
Warnemunde, Niemcy	19–20.03.2011	Przygotowanie do ćwiczeń z Deutsche Marine. 22.03–2.04: udział w ćwiczeniu floty niemieckiej.
Sassnitz, Niemcy	02–05.04.2011	Święta Wielkanocne, wizyta rodzin na okręcie.
Wilhelmshaven, Niemcy	09.04.2011	Przygotowanie do ćwiczeń Brilliant Mariner. 12–23.04: udział w tym ćwiczeniu.
Aalborg, Dania	23–24.04.2011	Odpoczynek po 2-tygodniowym ćwiczeniu. Zwiedzanie okrętów zespołu przez mieszkańców.
Den Helder, Niderlandy	26.04.2011	Pobył w porcie.
Le Hawre, Francja	14–17.05.2011	Spotkanie zespołów SNMCMG1 i SNMCMG2.
Tallin, Estonia	17–21.06.2011	Wizyta Polonii estońskiej na „Czernickim”.
Świnoujście	30.06.2011	Powrót okrętu do portu macierzystego. Koniec pierwszego okresu służby w SNMCMG1. Miesięczna przerwa, urlopy dla załogi.

Opracowanie własne na podstawie: *Kronika okrętu*, t. 1, s. 52–66.

Trzy lata później od 14 stycznia do 29 listopada 2013 roku „Czernicki”, dowodzony przez kmdr. ppor. Wojciecha Paprotnego, po raz drugi wystąpił w roli jednostki flagowej zespołu SNMCMG-1, którym ponownie miał kierować polski oficer, kmdr por. Piotr Sikora. Na pokładzie okrętu zaokrętowano międzynarodowy sztab, choć składający się głównie z polskich oficerów (*ORP Czernicki okrętem flagowym*, 2017). W skład zespołu weszły niszczyciele min z Belgii, Niemiec, Niderlandów, Norwegii, później Estonii. Przez pół roku w jego składzie znajdował się także ORP Czajka. Załoga „Czernickiego” w tej misji spędziła ponad 300 dni, w tym 167 na morzu, zawijając do ponad 20 portów od Rosji po Islandię. W tym czasie okręt pokonał 16,7 tys. Mm, wziął udział w kilkunastu ćwiczeniach (od dużych międzynarodowych manewrów po zadania wykonywane wspólnie z okrętami poszczególnych państw), a także w dwóch operacjach bojowych. Zespół wykrył i zniszczył ponad 20 min i pocisków z czasów II wojny światowej (Zalesiński, 2013).

Od 11 do 23 maja 2014 roku na Zatoce Gdańskiej okręt wziął udział w największym ćwiczeniu ratowniczym NATO Dynamic Monarch, prowadzonym co trzy lata w celu szkolenia marynarzy oraz lotników w ratowaniu załóg okrętów podwodnych. Tym razem gospodarzem była Polska, ćwiczyły wojskowe i cywilne służby ratownicze (*Kronika okrętu*, t. 2, s. 39). „Czernicki” na potrzeby Dynamic Monarch został zamieniony w pływające centrum medyczne, w ćwiczeniu uczestniczyły znaczne siły MW RP: OORP Sęp, Gen. T. Kościuszko, Arctowski, dwa śmigłowce zwalczania okrętów podwodnych Mi-14PŁ, samolot patrolowo-rozpoznawczy Bryza Bis oraz grupy nurków i zespoły medyczne (Zalesiński, 2014).

Po tak intensywnym okresie służby okręt przez cztery miesiące, od 18 sierpnia do 23 grudnia 2014 roku, przechodził naprawę bieżącą w stoczni Makrum-Pomerania w Szczecinie (*Kronika okrętu*, t. 2, s. 39). Rok później, w dniach 9–25 września 2015 roku wziął udział w ćwiczeniu Northern Coast, prowadzonym na zachodnim Bałtyku oraz w rejonie cieśnin duńskich z udziałem ponad 40 okrętów, w tym aż siedmiu polskich. Wzięło w nim udział blisko 4 tys. marynarzy i żołnierzy z 16 państw Sojuszu i państw z nim współpracujących (Dura, 2015).

Szczególny rejs dla załogi „Czernickiego” rozpoczął się 25 kwietnia 2016 roku, kiedy okręt ze sprzętem Morskiej Jednostki Rakietowej MW ruszył ku odległej wyspie norweskiej Andoya leżącej za kołem podbiegunowym. Tam marynarze-rakietowcy po raz pierwszy przeprowadzili strzelanie pociskami rakietowymi Naval Strike Missile (NSM), które znalazły się na wyposażeniu tej jednostki. Podczas rejsu okręt przekroczył koło podbiegunowe co, jak napisano w kronice okrętu, „stało się okazją do przeprowadzenia chrztu morskiego oraz umieszczenia na burcie okrętu [sylwetki – przyp. aut.] niedźwiedzia polarnego, tuż obok samotnego od lat wielbłąda” (*Kronika okrętu*, t. 2, s. 41). Do macierzystego portu okręt dotarł 13 czerwca.

Na początku stycznia 2017 roku „Czernicki” został pierwszym polskim okrętem

skierowanym do służby w Stałym Zespole Sił Obrony Przeciwminowej NATO Grupa 2 – SNMCMG2. Jednocześnie zyskał status Polskiego Kontyngentu Wojskowego, czyli samodzielnej jednostki wykonującej zadania poza granicami państwa. Dowódcą PKW Czernicki 2017 i jednocześnie pierwszym polskim oficerem, któremu powierzono dowodzenie zespołem SNMCMG2 został kmdr. por. Aleksander Urbanowicz. Okrętem dowodził kmdr ppor. Przemysław Lizik. Podczas ceremonii pożegnania okrętu 5 stycznia 2017 roku w Świnoujściu, dowódcy oraz załozie okrętu przekazana została bandera wojenna подарowana przez prezydenta Andrzeja Dudę (*Polski okręt*, 2017).

Zwraca uwagę region działania – południowy obszar NATO, w tym Morze Czarne, gdzie sytuacja geopolityczna zmieniła się gwałtownie w 2014 roku wraz z przejściem przez Rosję Krymu, półwyspu głęboko wrzynającego się w ten akwen. Okręt po 16 dniach rejsu zacumował w docelowym porcie w Cagliari na Sardynii. Trasę i zadania realizowane przez zespół uwidacznia tabela nr 3.

Tabela 3. Działania zespołu SNMCMG2 w okresie pierwszego półrocza 2017 roku

Port	Pobył	Uwagi
Świnoujście	9.01.2017	9–12.01: Przejście via Portsmouth, UK; 17.01: Cieśnina Gibraltarska.
Cagliari, Włochy	21.01.2017	Zgrywanie zespołu SNMCMG2.
La Spezia, Włochy	27–31.01.2017	31.01: ćwiczenie Route Survey – poszukiwanie min z dwoma włoskimi okrętami.
Livorno, Włochy	3–6.02.2017	Pobieranie paliwa na morzu.
Civitavecchia, Włochy	10.02.2017	Delegacja załogi pod Monte Cassino, wizyta przedstawicieli Polonii na okręcie.
Bar, Czarnogóra	10.02.2017	Zwiedzanie atrakcji turystycznych, ćwiczenia.
Pireus, Grecja	20–27.02.2017	Przejście przez Kanał Koryncki na Morze Egejskie. 27.02: wspólne manewry z greckim niszczycielem min. 3.03: przejście przez Bosfor i Dardanele na Morze Czarne.
Konstanca, Rumunia	5–08.03.2017	Do SNMCMG2 dołączył turecki niszczyciel min i rumuński trałowiec. 8–13.03: udział w ćwiczeniu Posejdon 2017.
Odessa, Ukraina	17.03.2017	Okręty udostępnione do zwiedzania, 1,1 tys. osób odwiedziło „Czernickiego”. 21–22.03: ćwiczenie z ukraińskimi okrętami.
Istambuł, Turcja	24–27.03.2017	Okręty zespołu udostępnione do zwiedzania, 300 przedstawicieli Polonii odwiedziło „Czernickiego”. 27.03: ćwiczenie z tureckimi okrętami.
Patras, Grecja	31.03.2017	Przygotowanie do ćwiczenia Ariadne 17.
Portoferraio, Włochy	14–18.04.2017	Czterodniowy odpoczynek na Elbie, święta Wielkanocne.
La Valetta, Malta	21.04.2017	Wizyta na okręcie około 300 przedstawicieli Polonii. Zapalenie zniczy na grobach polskich marynarzy i pod pomnikiem ORP Kujawiak. 22–24.04: ćwiczenie Passex z maltańskim okrętem patrolowym.

Port	Pobył	Uwagi
Trapani, Włochy	27.04–1.05.2017	5–19.05: ćwiczenie Mare Aperto z udziałem 40 okrętów z 7 państw. Ćwiczenie zakończone wejściem do portu Arbatax.
Mahon, Hiszpania	26.05.2017	29.04: ćwiczenie Spanish Minox z udziałem 13 okrętów z 7 państw.
Palma, Hiszpania	03–05.05.2017	Odoczynek na Majorce w trakcie ćwiczenia.
Kartagena, Hiszpania	09.06.2017	Ćwiczenie Spanish Flotex z udziałem 30 okrętów z 4 państw.
Malaga, Hiszpania	16–18.06.2017	Pobył w porcie.
El Ferrol, Hiszpania	23–26.06.2017	Pobył w porcie.
Portsmouth, UK	30.06.2017	5.07: przekazanie obowiązków SNMCMG2 przez polski sztab oficerom brytyjskim na pokładzie historycznego okrętu HMS Victoria.
Świnoujście	10.07.2017	Powrót do portu macierzystego.

Opracowanie własne na podstawie *Kronika okrętu*, t. 2, s. 46–63.

Działania „Czernickiego” w roli okrętu dowodzenia SNMCMG2 prowadzone były przez 186 dni, z czego marynarze 70-osobowej załogi PKW Czernicki spędzili 135 dni w morzu. W skład polskiego kontyngentu utworzonego na potrzeby SNMCMG2, ale również wcześniej SNMCMG1 wszedł personel Dowództwa 8. Flotylli Obrony Wybrzeża, Centrum Operacji Morskich – Dowództwa Komponentu Morskiego, 12. Wołyńskiego Dywizjonu Trałowców, 13. Dywizjonu Trałowców, 2. Dywizjonu Okrętów Transportowo-Minowych, Komendy Portu Wojennego Świnoujście, Dywizjonu Okrętów Bojowych 3. Flotylli Okrętów, Brygady Lotnictwa MW oraz Ordynariatu Polowego WP (*Uroczysty powrót marynarzy PKW Czernicki*, 2017). Jak zapisano w kronice okrętu:

W trakcie misji Czernicki odwiedził także 20 portów w 9 krajach demonstrując obecność Polski w strukturach NATO i podkreślając wkład Marynarki Wojennej RP w zapewnianie bezpieczeństwa na kluczowych dla światowego transportu morskiego akwenach pokonując łącznie ponad 14 tysięcy mil morskich. (*Kronika okrętu*, t. 2, s. 63)

Przez kolejne miesiące okręt wykonywał zadania w kraju, o czym za chwilę, żeby 14 marca 2019 roku przejść do Stoczni Wojennej w Gdyni, gdzie został poddany naprawie głównej i dokowej. Okres pobytu w stoczni wydłużył się z planowanych 16 do 22 miesięcy, co było związane m.in. z ograniczeniami związanymi z pandemią COVID-19 oraz z koniecznością znacznego rozszerzenia zakresu prac. Objęły one naprawę eksploatowanych mechanizmów głównych i pomocniczych, urządzeń, zespołów i wyposażenia. Naprawiono lub wymieniono systemy i instalacje okrętowe, osprzęt elektryczny, część tych elementów została zmodernizowana i dostosowana do nowoczesnych standardów. Pojawiła się np. konieczność wymiany całego okablowania o łącznej długości około 100 km (Dura, 2019).

Odnowiono również kabiny, pomieszczenia służbowe i socjalne. Przeprowadzone zostały też prace kadłubowe, w tym wymiana i naprawa poszycia. Na okręcie wprowadzono również zmiany ułatwiające codzienną służbę oraz zwiększające komfort eksploatacji. Zamontowano bardziej efektywny ster strumieniowy, nową automatykę sterowania siłownią okrętową, nowy system klimatyzacji i wentylacji (*Powrót ORP*, 2021). Tak odnowiona jednostka wróciła 4 lutego 2021 roku do macierzystego portu w Świnoujściu, gotowa do wykonywania kolejnych zadań.

Służba ORP Kontradmiral Xawery Czernicki to nie tylko działania na morzu, to również społeczne oddziaływanie na otoczenie. Wystarczy przypomnieć liczbę osób odwiedzających pokład jednostki podczas pobytu w zagranicznych portach. Szczególną grupę tworzą tu przedstawiciele Polonii, wyraźnie dumni z pobytu na okręcie pod biało-czerwoną banderą. Wystarczy przytoczyć artykuł opublikowany na stronie Kongresu Polaków w Szwecji dotyczący wizyty „Czernickiego” 4 września 2018 w Sztokholmie, wraz z galerią kilkudziesięciu zdjęć, które wiele mówią o emocjach towarzyszących temu wydarzeniu:

Zacumował on przy Skeppsbrokajen Nr105, w pobliżu Zamku Królewskiego. To reprezentacyjne miejsce wybrali sami gospodarze. Niecodzienną atrakcją było zwiedzanie okrętu. Cieszyło się ono dużym powodzeniem. Sztokholm był trzecim miastem po wizytach w Tallinie i Helsinkach. (Kongres Polaków w Szwecji, 2018)

Chodzi tu o Rejs Niepodległości, którego trasa wiodła przez wymienione miasta, rozpoczynając od trzydniowej wizyty w Tallinie, miejscu brawurowej ucieczki ORP Orzeł w 1939 roku. Zarówno tam jak i w Helsinkach pokład okrętu udostępniono zwiedzającym. To przedsięwzięcie miało wyjątkowy charakter, ponieważ propagowało setną rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości i utworzenia MW RP (Zalesiński, 2018). Okręt dwukrotnie w 2016 i 2018 roku wziął udział w organizowanych w Szczecinie Dniach Morza z udziałem wielu żaglowców i innych jednostek pływających z całego świata. Pokład jednostki był otwarty dla zwiedzających, liczonych w tysiącach osób.

„Czernicki” jest też obecny w społecznej przestrzeni miasta swojej służby. Przed rozpoczęciem rejsu w zespole SNMCMG1, Miasto Świnoujście 9 stycznia 2013 roku objęło patronatem okręt, a prezydent miasta przekazał załodze flagę z herbem Świnoujścia (*Okręt pod patronatem miasta*, 2013). Władze miejskie regularnie uczestniczą w ważnych wydarzeniach z udziałem okrętu, strona Urzędu Miasta informuje o aktualnych przedsięwzięciach jednostki. Na pokładzie okrętów 8. FOW odbywają się uroczystości pasowania na uczniów klasy pierwszej Publicznej Szkoły Podstawowej z pobliskiego Troszyna, we wrześniu 2018 roku tę uroczystość przeprowadzono na pokładzie „Czernickiego”, a aktu pasowania dokonał dowódca jednostki kmdr ppor. Przemysław Lizik. To piękna lekcja patriotyzmu, która zapewne długo pozostanie w pamięci dzieci. Jak napisał dyrektor szkoły na stronie starostwa kamieńskiego

we wrześniu 2017 roku: „To już nasza wieloletnia tradycja, z czego jesteśmy niesłychanie dumni” (*Pasowanie*, 2018).

Podsumowanie

ORP Kontradmiral Xawery Czernicki w ciągu dwóch dekad okazał się być jednym z najbardziej intensywnie eksploatowanych okrętów nie tylko w 8. Flotylli Obrony Wybrzeża, ale w skali całej Marynarki Wojennej RP. Przeprowadzona analiza pozwala wysnuć wniosek, że jego charakterystyczna cecha, jaką pozostaje wielofunkcyjność oraz fakt, że przez niemal cały ten okres „Czernicki” pozostawał najmłodszą jednostką naszej floty, powodowały, że służba miała tak intensywny charakter. Nie można zapominać o zaangażowaniu załogi i jej wysokim morale, co często widoczne jest choćby na stronach kroniki okrętu.

Udział w wielonarodowych ćwiczeniach, pobyt w obcych portach, kontakty z kolegami innych bander, udostępnianie pokładu zwiedzającym, to elementy poczucia wartości i dumy załogi z jednostki, budujące *esprit de corps* marynarzy. To z kolei czyni okręt rozpoznawalną jednostką, również w społecznym wymiarze.

BIBLIOGRAFIA

1. Adamusińska, A. (2011). Marynarka Wojenna RP w działaniach na arenie międzynarodowej. *Bezpieczeństwo Narodowe*, 2.
2. Bursztyński, A., Koczwarą, W., Roslan, W. (2018). Charakterystyka dynamiki rozwoju pomocniczych jednostek pływających (G8) w latach 1945–2010. W: H. Sołkiewicz (red.), *Ewolucyjny rozwój sił okrętowych Marynarki Wojennej w latach 1945–2010*. Gdynia–Warszawa: Akademia Marynarki Wojennej.
3. Bursztyński, A., Kowalski, S. (2002). ORP Kontradmiral X. Czernicki – okręt wsparcia logistycznego. *Wojskowy Przegląd Techniczny i Logistyczny*, 1.
4. Czajkowski, J. (2004). Doświadczenia Marynarki Wojennej w przygotowaniu i przebiegu misji. W: A. Doraczyńska (red.), *Trudna Stabilizacja: doświadczenia i wnioski z sojuszniczego współdziałania pierwszej zmiany polskiego kontyngentu wojskowego w działaniach pokojowych w Iraku: materiały z konferencji naukowej*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
5. Dura, M. (2015). *NATO Exercise In The Baltic Sea*. Pobrano z: <https://www.defence24.com/nato-exercise-in-the-baltic-sea>.
6. Dura, M. (2019). *ORP „Kontradmiral X. Czernicki” do remontu – za 20 milionów euro*. Pobrano z: <https://www.defence24.pl/orp-kontradmiral-x-czernicki-do-remontu-za-20-milionow-euro>.
7. Gos, T. (2009). Patrolując rzekę Kaa. *Bandera*, 5.
8. Gos, T., Lipiecki, S. J. (2017). Tarcza przeciwwinowa NATO. *Bandera*, 1–2.
9. Kongres Polaków w Szwecji. (2018). *ORP „Kontradmiral Xawery Czernicki”*. Pobrano z: <https://www.polskakongressen.org/galeria-zdjec/2018-2/orp-kontradmiral-xawery-czernicki-4-9-2018/>
10. Krzewiński, J. (2002). *Okręt wsparcia logistycznego ORP Kontradmiral X. Czernicki, Morza, Statki i Okręty*, 4.

11. Krzyżelewski, R. Rola i zadania ORP Kontradmiral Xawery Czernicki w operacji „Enduring Freedom” i „Iraqi Freedom”. W: *Operacja „Iracka Wolność”*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
12. Lasoń, M. (2010). *Polska misja w Iraku. Użycie sił zbrojnych jako środka polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej na przykładzie interwencji w Iraku 2003–2008*, Kraków: Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.
13. *Okręt pod patronatem miasta* (2013). Pobrano z: <http://www.swinoujscie.pl/news/2698>
14. *ORP Czernicki okrętem flagowym zespołu NATO*. (2017). Pobrano z: <https://www.defence24.pl>
15. *Pasowanie uczniów z PSP Troszyn na okręcie ORP Kontradmiral Xawery Czernicki*. Pobrano z: <http://ikamien.pl/artykuly/23077/>
16. Pioch, R. *Siły odpowiedzi NATO w Gdyni, „Polska Zbrojna”*. (2017). Pobrano z: <http://www.polska-zbrojna.pl>
17. *Polski okręt rozpoczął służbę w ramach Sił Odpowiedzi NATO*. (2017). Pobrano z: <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/7772,Polski-okret-rozpoczal-sluzbe-w-ramach-Sil-Odpowiedzi-NATO.html>
18. *Powrót ORP „Kontradmiral X. Czernicki”*. (2021). Pobrano z: <https://www.wojsko-polskie.pl/8fow/articles/aktualnosci-w/2021-02-04z-powrot-orp-kontradmira-x-czernicki/>
19. *Standing NATO Maritime Group One (SNMGI)*. (2020). Pobrano z: <https://mc.nato.int>
20. *Standing NATO Mine Countermeasures Group 1 (SNMCMG1)*. (2020). Pobrano z: <https://mc.nato.int>
21. *Uroczysty powrót marynarzy PKW Czernicki*. (2017). Pobrano z: <https://www.gospodarkamorska.pl/mw-sluzby-morskie-uroczysty-powrot-marynarzy-pkw-czernicki-21312>.
22. Zalesiński, Ł. (2013). *ORP „Czernicki”: koniec misji*. Pobrano z: <http://www.polska-zbrojna.pl>
23. Zalesiński, Ł. (2014). *„Dynamic Monarch”: masowa ewakuacja*. Pobrano z: <http://www.polska-zbrojna.pl>
24. Zalesiński, Ł. (2018). *„Czernicki” w Sztokholmie*. Pobrano z: <https://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/26292?t=-Czernicki-w-Sztokholmie>

Źródła niepublikowane

1. *Kronika ORP Kontradmiral Xawery Czernicki*, tom 1 [b.r.].
2. *Kronika ORP Kontradmiral Xawery Czernicki*, tom 2 [b.r.].

